

ПАНЕЛЬ 2. ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА СВІТОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-340-1-14>

Величковська Ю. Ф.,
*кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри слов'янської
та романо-германської філології
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

ОБРАЗ ЖІНКИ-ЗАХИСНИЦІ У ТВОРІ «ГРАЖИНА» АДАМА МІЦКЕВИЧА ТА КНИЗІ «ЖІНКА ВІЙНИ» АННИ ШИЛИ

Образ жінки-воїна, або жінки-захисниці є архетипним образом, який зафіксований у культурній спадщині народів світу. Розпочинаючи від часів античності, давньогрецька міфологія створює образ амазонок – доньок бога війни Ареса та німфи Гармонії, які, не терплячи в своєму оточенні чоловіків, утворили самостійну державу на чолі з могутньою царицею. Найдавніша згадка про цих жінок у грецькій літературі наявна в «Іліаді» Гомера, записаній ще у VIII столітті до нашої ери. Історики античних часів (Геродот, Діодор Сицилійський, Лісій, Плутарх) зауважують, що амазонки відзначили себе войовничим і варварським племенем вершниць, яке неодноразово здобувало перемогу над супротивниками [2].

За повідомленням автора «Повісті минулих літ» (XII ст.) амазонки мешкали у Малій Азії, біля Понтійського моря (Чорного моря), та на пониззі р. Дону, що біля берегів Азовського моря. Ці жінки, за зауваженням Нестора Літописця, відзначалися волелюбністю, силою та незалежністю: *«Амазонки ж мужа не мають, яко скот безсловесний, а один раз на рік, під весняні дні, ідуть вони із землі своєї і злягаються з навколишніми мужами, вважаючи цей час за якийсь для них торжество і велике празникування»* [3].

На тривалий час образ жінки-воїна зникає зі сторінок літературних текстів. Згідно із середньовічною літературною традицією, дівачка після втрати незайманості втрачала й свою силу та незалежність, перетворюючись на звичайну жінку, берегиню сімейного вогнища. Проте з розвитком національних ідей у суспільстві,

активізацією національно-визвольних рухів, образ амазонки з давньогрецьких міфів поступово відроджується в національних літературах.

Адам Міцкевич, родоначальник нової польської літератури, в епічній поемі «Гражина» одним із перших звернувся до міфологічного образу жінки-воїна, що набуває статусу архетипичності та продукує собою специфічне національне явище. Головна героїня твору, княгиня Гражина, всупереч своєму чоловікові мужньо виступає в бій проти загарбників рідної землі – німецьких хрестоносців. Невичерпне бажання порятунку свого народу та Батьківщини перетворює княгиню на відважного воїна: *«Рубає ліс, розмахує руками. / Там невідомий рицар, всім на жах, / Рубає німців, прокладає шлях»* [1, с. 23]. Боротьба за порятунок свого народу стає справою життя головної героїні.

Розкриваючи перед читачем образ Гражини, Адам Міцкевич вдається до наслідування античного образу амазонок, які віддавали перевагу чоловічим справам над жіночими: *«Така ж обличчям і струнка з постави. / І серцем теж – мов чоловік вона. / Шитво та голку, звичні ці забави, / Гражина зневажала: чарівна, / Вона так легко на коня сідала, / Ведмеже хутро скинувши з плеча, / Разом з стрільцями по лісах літаха, / Стискаючи в руках свого меча»* [1, с. 18]. Незалежність та сила характеру, що притаманні були давньогрецьким жінкам-воїнам, Міцкевич вдало розкриває в образі Гражини: *«Вона труди її розваги теж любила, / Безмежну радість і глибокий сум, / Не тільки ложе і любов ділила, А її владу князя та гіркоту дум. / Війна і суд, і збори та наради, / Залежать часто від її поради»* [1, с. 18]. Проте варто зауважити, що образ головної героїні увібрав у себе мудрість княгинь часів Київської Русі. Образ Гражини варто ототожнювати з історичними образами доньок Ярослава Мудрого, які були кмітливими порадницями своїх чоловіків – королів сусідніх держав.

Започаткований у слов'янських літературах Адамом Міцкевичем образ жінки-захисниці, варто ототожнювати з образами жінок, що постають у сучасній українській літературі, сформованої під впливом війни росії з Україною. Книга «Жінка війни» Анни Шили вміщує ряд оповідань про долю жінок різних професій під час воєнних дій на Сході України. Образи жінок парамедиків, волонтерів, журналістів, військовослужбовців формують цілісний символічний образ жінки-українки, яка бореться за волю власного народу, жертвуючи власним життям. Подібно до образу головної героїні твору А. Міцкевича «Гражина», героїні оповідань Анни Шили усвідомлюють небезпеку для свого життя, проте добровільно погоджуються бути присутніми в моменти запеклих воєнних дій: *«Їхали в броньованій великій машині, тож жінки не бачили все те страхіття довкола. Шахта «Бутівка» –*

пекло Донбасу. На позиціях «Бутівки» до цього часу спекотно... Залишки понівечених металевих конструкції, наче страшені монстри, розкидані по всій території, здається, стогнуть страшним скреготом. Страхітлива порожнеча. Усе тут нагадує апокаліпсис...» [с. 68]; «Свій перший справжній бій Яна пережила біля села Карлівка Донецької області. Коротка битва. Перші поранені. Перші загиблі. Добровольці не розуміли, що відбувалося навколо. Йшла справжня війна, про яку всі знали лише з книжок і художніх фільмів» [4, с. 98].

Аміна, яка увібрала в себе чеченську та польську кров, постає перед читачами образом жінки-амазонки, яка добровільно вийшла на поле кривавого бою борцем за вільні від російської колонізаційної політики Чечню та Україну: «... випала честь боротися з тим же ворогом, який окупував і Чечню, але вже в Україні» [4, с. 125]. Подібно до Гражини Аміна жертвує власною сім'єю та своїм коханням задля порятунку свого народу. Проте, на відміну від образу героїні твору Адама Міцкевича, чеченської крові красуня отримала підтримку свого чоловіка, виступивши одностайно в боротьбі проти ворога: «Підтримав рішення Аміни і її чоловік, який при першій же можливості приєднався до дружини» [4, с. 125]. Адам, чоловік Аміни, перебуваючи поряд з дружиною відчуває силу і впевненість у своїх силах у боротьбі проти колонізаторів: «Вірність і відданість Аміни роблять Адама непереможним і невразливим» [4, с. 125]. Образ героїні набуває чітких ознак архітепичності. Аджє, розпочинаючи від часів Київської Русі, жінка стає опорою і підтримкою чоловіка. В епоху Гетьманщини, не зважаючи на те, що жінкам не дозволялося перебувати на Запорізькій Січі, все ж їм вдавалося готувати стратегічні запаси для козаків. У часи Першої та Другої світових воєн українська жінка була не тільки підтримкою чоловіка, але й виявила якості жінки-воїна.

Російсько-українська війна ХХІ століття не дозволила українкам стояти осторонь від кривавих подій сьогодення. Споглядаючи на те, як чоловіки віддають своє життя за Батьківщину, рідну землю, свої сім'ї, жінка-воїтелька прокидається та іде безстрашно вперед: «У таких ситуаціях жінки не дають собі права почуватися слабшою статтю. Аджє якщо не вона, то хто допоможе чоловікові встояти?» [4, с. 40]. Сила та відвага цих жінок долає на своєму шляху всі перешкоди: «... виявилось, що ніжна жінка має мужність, сталеву волю, сміливість і таку життєву енергетику, яким позаздрили б і браві чоловіки» [4, с. 274].

Ті жінки, які залишилися вдома з дітьми в очікуванні повернення чоловіка, пробуджують у собі жінку-захисницю та жінку-берегиню. Перед ними постає складне завдання – допомогти чоловікові подолати посттравматичний синдром війни: «Відданість і часто жертвність

жінки дають змогу пережити важкі поранення й адаптуватися у новому мирному житті. ... Здається, повертається той самий чоловік, та сама людина, проте водночас – зовсім інша. І велика заслуга тих жінок, які витримують це навантаження, підтримують, люблять, слухають і чують. Але й не дають своєму чоловіку права на приниження, агресію чи домашнє насильство. Ці жінки мужньо зупиняють демонів війни, які навіть після повернення людини з фронту намагаються зруйнувати родинне вогнище. Таких жінок в Україні десятки тисяч» [4, с. 40–41]; «Здається, у тилу мужності треба не менше, ніж на полі бою» [4, с. 138]. Жінка мужньо і любляче бореться з усіма негараздами, які випадають на її долю. Українка, забувши про жіночу слабкість, відроджується і відновлює свою силу немов вогняний фенікс задля дітей і коханого чоловіка: «Війна змусила Лілію максимально проявити свій стійкий характер» [4, с. 274]; «І дійсно, для багатьох українських бійців Лілія стала образом мужності та ніжності, символом української жінки, матері, дружини та сестри, жінки, за яку варто боротися і перемагати» [4, с. 274–275]. Образи цих жінок надихають, породжують чоловічу мужність і стійкість, підкреслюють розуміння того, за що варто боротися. Анна Шила підкреслює, що сини і доньки України, стоячи пліч о пліч, підтримуючи один одного, здатні подолати все зло, котре навалюється на нас: «Плаче, сміється, радіє, сумує, а ще пишається тим, яким сильний є народ України, якими мужніми є її сини та доньки» [4, с. 271].

Отже, образи головної героїні епічної поеми «Гражина» Адама Міцкевича та українок із книги «Жінка війни» Анни Шили поєднали у собі античний ідеал жінки-амазонки зі слов'янськими уявленнями про мудру та відважну жінку-берегиню, чим зафіксували створення літературного архетипічного образу жінки-захисниці.

Список використаної літератури:

1. Міцкевич А. Гражина. Переклад з польської М. Терещенка. Київ, 1947. 35 с.
2. Мурзін В. Ю., Шлайфер В. Г. Амазонки. *Культурологічний вісник*. 2013. Вип. 30. С. 7–14. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kultv_2013_30_3
3. Повість минулих літ. <http://litopys.org.ua/litop/lit01.htm>
4. Шила А. Жінка війни: 3-тє вид., доповнене / літ. ред. О. Сліпушко; худож.-іл. В. Блонська ; худож.-оформлювач В. Карасик. Харків : Фоліо, 2019. 411 с.